

Oluf Borch som sprogmand¹

af Fritz S. Pedersen

I 1644 blev Oluf Borch som 18-årig dimitteret fra Ribe Katedralskole til universitetet i København; her blev han immatrikuleret 2. december. I sin selvbiografi, afsluttet i 1690, hans sidste leveår, beretter han kun kort om sin opvækst; men alment kan vi være sikre på, at allerede skolen havde givet ham de færdigheder, som kunne sætte et provinsbarn uden særlige forbindelser i stand til at begå sig i den lærde verden. Det eneste fremmedsprog, man lærte, var latin; til gengæld var latin både undervisnings- og omgangssprog, og de dygtige elever fik lært at tale og skrive latin så godt, at de sidenhen ubesværet kunne færdes blandt medakademikere over hele Europa. Borch har været en dygtig elev. Et enkelt levn fra hans skoletid har vi bevaret, en stilebog fra 1641² med frie efterligninger af antikke og moderne forfattere. Iøjnefaldende var Borchs færdighed som latinsk versemager: siden 1646 og resten af sit liv fik han jævnlig trykt lejlighedsdigte, ikke mindst hyldestvers til stadig mere prominente personer. Det var et gennemprøvet middel til at udveksle høfligheder og gøre sit navn bekendt. Borchs første trykte skrift om latinsk sprog, verslæren *Parnassus* fra 1654, er tilegnet kongens kansler Chr. Thomassen Sehested; her siger Borch frejdigt, at danskere sagtens kan lære at digte, og til at frembringe digtere som Vergil behøves der nu kun mænd som Mæcenas.

Borch studerede ved universitetet indtil 1650. Hvilke danske filologer var han elev af? I selvbiografien omtaler han "fremragende lærere" i filosofi, poesi og filologi, men nævner ingen enkelte; andetsteds citerer han vist kun Thomas Bang (hebraisten, d. 1661) for hans arbejder i latinsk grammatik.³ De egentligt filologiske professorater har

-
1. Denne artikel er et stort set uændret optryk af: "Borch som sprogmand", i *Festskrift i anledning af Borchs Kollegiums 300-års jubilæum*, København 1991, s. 45-70. Tak til Borchs Kollegium, der venligt har tiltrådt dette genoptryk.
 2. Kbhvn. K.B. NkS 8° 360: se Kr. Jensen, *Latinskolenes dannelse*, 1982, s.165, 237. - Borchs færden indtil 1660 behandles indgående af H.D. Schepelern, *Olaf Borrichii Itinerarium*, Kbhvn. 1983, indledningen til bd.I; jvf. samme i Dansk Biografisk Leksikon med flere henvisninger. - En gennemgang af Borchs enkelte værker giver E.F. Koch, *Oluf Borck*, 1866, i det følgende citeret som "Koch". Jeg har også brugt Povl Johs. Jensen, *Københavns Universitets historie: De klassiske fag*, manuskriptkopi på K.U., Inst.f. klassisk Filologi, citeret som "PJJ".
 3. *De Lexicorum...* s.1-2; *Cogitationes...* s.113, 163, 279. Om værktitlerne jvf. nedenfor.

vist heller ikke været for godt passet i denne tid. Borchs privatpræceptor fra 1644, græskprofessoren Hans Christophersen, havde været svagelig siden 1641 og døde ved nytår 1648. De to latinprofessorer afgang 1645, og professoraterne besattes, begge efter måneders vakance, i marts 1646 med Rasmus Brochmand (d. 1662) og Bertel Bartholin (d. 1690).

Borch blev bakkalaur efter halvandet års studium, 5.maj 1646, åbenbart uanfægtet af disse omskiftelser. Det skrift, der skulle disputeres over, var skrevet af årets dekan Hans Svane, hebraist og senere Sjællands biskop;⁴ der var filologiske emner med, men de disputatsfærdigheder, Borch behøvede, har han nok haft med fra skolen.

Begge de nye latinprofessorer havde studeret i Leiden, Bartholin også bl.a. i Amsterdam hos G.J. Vossius (1577-1649), i Padua hos Gaspar Schoppe (1576-1649, højt begavet grammatiker og upopulær debattør) og hos danskeren Johannes Rhodius, læge fra 1620'erne til sin død i 1659.⁵ De havde disputeret for lærestolene, Bartholin om latinens renhed, Brochmand om sølvalderforfattere.⁶ Den undervisning, de annoncerede, virker noget stillestående: fra 1646 til 1650 læste Bartholin over Svetons Cæsarbiografi, Brochmand over *Dialogus de Oratoribus* med ekstraordinære øvelser i deklamation.⁷ - De emner og de udenlandske personligheder, disse to professorer havde haft med at gøre, kom til at spille en stor rolle i Borchs værker, og det er svært at tænke sig, at han intet skyldte sine lærere; men hvis det var dem, hans inspiration kom fra, nævner han det ikke. Emnerne var også gængse i tiden.

4. Johannes Svaningius, "Disputatio grammatica logica rhetorica...", 2.maj 1646, 35 teser, de fleste med udgangspunkt i Bibelen. Den første tese udpeger barbariske ord i Vulgata, den anden handler om overdrevent klassisk sprogbrug i bibeloversættelsen af Castalio. Det vides ikke, hvilken tese Borch skulle tage sig af.

5. Biografier: Rasmus Vinding, *Regia Academia Hauniensis*, Kbh. 1665, 363 og 366: om Hans Christophersen (ovf.) s.325. - Jvf. PJJ s.56, 90.

6. Bartholin "om det latinske sprogs renhed", 20.dec. 1645, ret ciceroniansk, med et afsnit om det latinske sprogs aldre samt teser om barbariske ord. Brochmand "om de vigtigste forfattere i det latinske sprog fra Augustus' død til Trajans død..", 28.feb. 1646, retorisk, med forsvar for de efteraugustæiske forfattere.

7. Fra Borchs studietid er bevaret læseplanerne fra 1646/7, 1648/9 og 1650/1. Bartholins og Brochmands (samt en del af de øvrige professorers) annonceringer er stort set uforandrede igennem disse år.

I 1650 var Borch respondent ved Vitus Berings disputats “om den poetiske kunsts natur og sammensætning” for en lærestol i poesi.⁸ Han har da stadig været bakkalaur: dansk magister blev han ikke.

I 1650 har det ikke været klart, at Borch skulle blive universitetslærer. De, der blev det, havde normalt studeret i udlandet, de fleste i symbiose med en adelsfamilie. Det kom Borch til 10 år senere; men i første omgang fik han et normalt filologisk embede, som lærer på Metropolitanskolen. Rektor var Jørgen Ejlersen, den eneste danske filolog, Borch nævner i selvbiografien, og senere Borchs professorkollega (1662-71).

Som lærer skrev Borch skolebogen *Parnassus in nuce*, 1654, hans eneste filologiske arbejde inden 1660. Hoveddelen består af 2500 latinske vers, udvalgt fra forskellige digtere. Borch tilsigtede hermed at gøre bogen kort nok til at lære udenad: en god elev måtte kunne gøre det på en måned, 100 vers om dagen. Formålet var at lære de latinske ords stavelseslængder og i sidste ende at vinde sikkerhed i selv at skrive latinske vers: et hidtil ret forsømt område, mente Borch.

Han fortæller om sit besvær med at nedbringe det nødvendige materiale til dette ringe omfang. Han har udvalgt fra sine forgængere i emnet (denne art lærebøger var traditionel siden middelalderen), men frem for alt har han selv fundet materiale: selv under de mange forretninger, der ellers trængte sig på, har han ofte været nødt til at gennemløbe hele bøger for at finde eksemplet til et enkelt ord. Særlig stolt er han af verset *crine ruber, niger ore, brevis pede, lumine læsus*, der viser 6-7 ord på een gang. Hvis bogen bliver vellykket, vil Borch “tilføje en 2. del om digtningens natur, dyder og lyder, særlig den heroiske, elegiske og epigrammet: for det er disse, der i denne tidsalder tilfredsstillt ørerne bedst, ligesom de har deres egen majestætiske vægt”. - Vejledning i poesi for hofsnoge? Borch skrev i hvert fald selv heroiske digte, og han ville det bedste for sine elever. Anden del kom vist ikke.

Borch var på Metropolitanskolen i 5 år, dernæst i 5 år hovmester for sønnerne af rigshovmester Joachim Gersdorff. Det vides, at han dyrkede kemi; at han arbejdede med sine klassikere ud over hvad hans undervisning krævede, giver *Parnassus* et eksempel på. Enkeltheder kendes ikke, men der ligger megen læsning og mange excer-

8. Koch s.16.

pter til grund også for hans professoratsdisputats, det andet i rækken af hans filologiske arbejder.

Bestallingen til professoratet, 3. juni 1660, bestemmer “at han som *ordinarius Professor Philologiæ* fornemmelig *Humaniora* og *Poëtica* med ungdommen driver og excolerer”, desuden, for medicinstuderende, ekstraordinært botanik og kemi.⁹

I disputatsen for lærestolen, *De lexicorum latinorum jejunitate* (“Om de latinske ordbøgers magerhed”) er fagene poesi, botanik og kemi hvert kun repræsenteret ved 20 ret korte teser. Hovedstykket, som titlen gælder, begynder med at fastslå, at latinen har ligget død hen, siden barbarerne oversvømmede romerriget, d.v.s. fra Odoacer og indtil Ludvig af Bayern (stort set som det, vi nu kalder middelalderlatin, og som der siden renæssancen var enighed om at vende sig fra). Det bliver så de antikke grammatikere, litterære forfattere og leksikografer, der skal udgøre normen for god latin, og der er gjort et stort arbejde for at drage dem frem i lyset; men endnu er latinen ikke fuldkommen genoplivet (s.1-2).

Borchs tese er, at når nutidens forfattere er så raske til at anklage hinandens ord og vendinger for at være ulatinske, “barbariske”, så skyldes det mangelen på et fuldstændigt latinsk leksikon, *unius absoluti Lexici penuriâ* (s.42-43, jvf. s.12-13). Han viser dette på to måder. For det første giver han (s.2-12) en kritisk oversigt over de eksisterende ordbøger (alle selvfølgelig latinsk-latinske eller græsk-latinske). For det andet tager han udgangspunkt i et anerkendt, nyt leksikografisk værk af G.J. Vossius, *De vitiis latini sermonis* (Om sprogfejl på latin, 1645), og vil heri “søge frigivet nogle mistænkte ord, som Vossius uforskyldt har degraderet til rang af barbariske, og indlysende påvise, at de er ægtefødte døtre af Latium”.

Der følger (s.13-42) hovedstykket, en liste over 81 ord (eksempler: *breviarium, combinare, dormitorium, intelligibile, passivus, possibilitas, spontaneus, victualia*) med fyldige belæg fra forfattere, gerne senlatinske (f.eks. Tertullian og Historia Augusta), men ikke barbarisk påvirkede. Den indvending, at mange ord så kan være latinske uden at tilhøre Augustustidens sprog, “som vi viser ærbødighed og råder ungdommen til at efterligne”, afviser Borch s.42-43: det er kun hans ærinde at påvise, at Vossius, rustet med bedre ordbøger, ikke ville have kaldt disse ord for barbariske.

9. Efter Rasmus Nyerup, Historisk-statistisk Skildring af Tilstanden i Danmark og Norge (3. bind, 2. halvpart), Kbh. 1805, s.184-85.

Borchs søgen efter en stabil konvention giver sig udslag, der kan undre en positivistisk nutid. Nye, rettede udgaver af klassiske tekster gjorde ham betænkelig:

Omtrent hvert tyvende år bliver de bagt om og får sig en ny facon; meget af det, som vore forfædre læste i Cicero, Plautus, Curtius, Ovid, Claudian o.a., og som de regnede for talens norm, det ser man derfor ingen steder længere. Heller ikke alt, hvad der findes nu, vil blive bibeholdt indtil vore efterkommere, medmindre der sker det, man kunne ønske sig: at al den overdrevne hang til at forny og kritisere (*nimia illa innovandi animadvertendive libido*) bliver bremset ved forordning. Hvad er der efterhånden også, som er mere fortærsket end varierende læsemuligheder (*variantibus lectionibus*) hos <forfattere, som jo dog har deres værdi som> digtere, talere, historieskribere?. Når det så ovenikøbet bliver for lidt at regere med de verdslige skrifter, er man for ret nylig begyndt at bruge leen på de hellige, disse ærefrygtindgydende udtryk for det ophøjede... (*De Lex. s.2*)

Borch har sikkert anskuet sine tekster som normgivende på deres område, omtrent som bibel- eller lovttekster er det på deres: for ham har *lectiones* været lig med udgavernes læsninger, som han måtte rette sig efter; varierende *lectiones* har været de lærdes begavede gæt, som de f.eks. forelå i variorum-udgavernes kratskov af kommentarer. Håndskriftlæsemåder var specialisternes sag, uden for opmærksomhedsfeltet hos Borch og de fleste af hans samtidige.

Borchs ideale projekt bliver altså en fuldstændig ordbog:

Når der idag tælles så mange fremtrædende lærdomssæder og lever så mange lærde overalt ... så ville det være prisværdigt, om de også på denne måde ville gøre sig gavnlige, for det offentlige og for dannelsen (*publico et bonis literis*), ved at sørge for, at der endelig blev udgivet et latinsk leksikon, der var nøjagtigt og kunne vinde alles bifald. Dette kunne udvirkes ved fem års arbejde, hvis nogle akademier slog sig sammen ... delte arbejdet imellem sig og omhyggeligt gennemsøgte hver deres forfattere uden at lade noget urørt. (s.9).

Som forarbejde kunne man bruge studenterhjælp til at lave et fuldstændigt indeks til hver enkelt forfatter, siden redigere disse indekser sammen.

Dette vil kun falde heldigt ud, hvis det bliver gjort om fra bunden med alle de gode forfattere, men således, at disse først skal være omhyggeligt rettet og udbedret, og således, at der ikke siden må rettes vilkårligt i dem.

Et projekt som Borchs er ved at blive virkeliggjort: af den nye Thesaurus Linguae Latinae, der er støttet af forskellige videnskabsakademier, udkom første bind i 1900. Det tager længere end fem år: i 1987, henover to krige, var værket nået godt hen i bogstav P. Filologer retter tekster så livligt som nogensinde, og Thesaurus' medarbejdere har besked om selv at skønne over hver læsemåde.¹⁰

Disputatsen foregik 27. oktober 1660; 3. november aflagde Borch embedsedden;¹¹ 11. november tog han sydpå. Fra denne dato af havde bestillingen givet ham rejsetilladelse i 2 år "på det at han i forberørte discipliner", altså alle hans fire fag, "sig endnu videre perfectionere kan". Han endte med at blive 6 år udenlands, og langt størsteparten af hans rejsedagbøger vidner om hans interesser, ikke i filologi, men i medicin og kemi. Et konkret resultat var den medicinske doktorgrad, han fik i 1664 i Angers. Det filologiske udbytte skal senere berøres.

Borch er tiltrådt professoratet ved sin hjemkomst i november 1666. Den 23. marts 1667 optræder han på universitetets vegne i et filologisk anliggende.¹² I 1667 blev han kongelig livlæge. Fra da af og indtil 1675 var det medicin og kemi, der stod i forgrunden af hans forfatterskab: han fik trykt to større afhandlinger om kemihistorie samt 82 småartikler i Thomas Bartholins tidsskrift *Acta Medica*, flest medicinsk-anatomiske, tydeligvis frugter af hans rejse.

I løbet af disse 7-8 år har Borch forelæst om filologi, se nedenfor; men af arbejder om latinsk sprog kom der kun eet, *Lingua Pharmacopoeorum* (1669, udk.1670), og det skyldtes Borchs tilknytning til lægekredse. Under møder (apoteksvisitatser?) i København i månederne forinden havde der vist sig venskabelig uenighed mellem læger og farmaceuter om udtalen af latinske navne på urter og lægemidler (s.a3; selvbiografien siger det noget mere ligefremt: Borch havde med en del *nausea* hørt lægemidler og instrumenter galt udtalt, dels af den ulærde hob af farmaceuter, dels endda af nogle af lægerne.) Det eneste problem var, om næstsidste eller trediesidste stavelse skulle have betoningen; det skal næstsidste, hvis den er lang, ellers skal trediesidste. Hvis navnet fandtes hos de latinske digtere, så kunne stavelseslængden fastslås, og opgaven kom til

10. Oplysning fra dr. Karsten Friis-Jensen.

11. Winding s.431.

12. om skolebøgernes reformation; et senere hverv i 1669 om en dansk-latinsk ordbog. (Koch s.114.)

at ligne den, Borch 15 år før havde løst i *Parnassus*. Han har øjensynligt også brugt *Parnassus* som disposition og materialesamling for *Lingua*.

Vanskelighederne kom med de navne, der stammede fra græsk, arabisk eller endnu fjernere sprog. Borch gav regler for at lempe dem over i latinen, og det med støtte hos de gamle: Martianus Capella (3,272) havde jo sagt, at græske navne, der overføres til latin, må udtales efter den latinske regel. Martianus havde ganske vist tilføjet "medmindre de forbliver græske"; men Borch krævede en gennemført latinisering.

I vore dages latinske udtale er det næsten til at blive svimmel af, at man det ene øjeblik siger *ecclésia*, *história*, *scória*, *comoédia*, *tragoédia*; men så er det som om man får øje på et medusahoved, pludselig skifter melodi og får ting frem som *astrología*, *genealogía*, *philología*, *dysentería*, *manía*, *polygamía*. Det er jo de samme argumenter, der gælder i begge tilfælde. (b1,v)

Kun hvor alle regler svigter, vil Borch høre på andre sprogs forhold eller på daglig sprogbrug. Eksempler:

Syrupus ... Golius siger i *Lexicon Arabicum*, at araberne idag kalder det *scharábon*, hvor næstsidste stavelse får påtrykt betoningen på grund af det stumme 'eliph <altså á>...så siden araberne udtaler næstsidste stavelse lang, og siden latinen mangler regler, kan vi hensigtsmæssigt følge de arabiske regler og gøre næstsidste stavelse lang <altså udtale syrúpus>.

Bezoar ... Længden af næstsidste stavelse er tvivlsom, men den kan vel mest hensigtsmæssigt gøres kort, (1) fordi dette åbenbart er praksis hos købmændene, der bringer os disse sten fra Indien og Persien, og som derfor retter sig efter de østerlandske folks udtale; (2) fordi dette ord har fået latinsk borgerskab og derfor også må behandles efter den latinske regel om vokal før vokal <altså udtales bézoar>.

Det er kun i denne bog, Borch har beskæftiget sig med latinsk fagsprog, og da kun for at løse en praktisk opgave. Det er måske en idé fra hans rejse: i Paris havde Philippe Labbé gjort noget lignende for kirkeligt sprog, og Borch nævner ham i forordet. Opgaven nødvendiggjorde regler, der var nemme at anvende, og hertil var Borch godt rustet fra *Parnassus*. Indsatsen blev vist i øvrigt ved forsøget; farmaceuter lærte deres fagsprog mundtligt, og nu til dags er udtalen f.eks. *sýrupus* og *bezoár*.¹³

13. Oplysning fra lektor Poul R. Kruse.

I de 12 år fra 1675 til 1686 var Borch dekan eller prodekan og dermed ansvarlig for alle de disputatser, de studerende måtte igennem for at blive bakkalaurer eller magistre. Til forpligtelsen har hørt (1) omkring nytår at skrive et blad med indkaldelse til disputatserne; (2) at affatte et skrift at disputere over; samt (3) at holde talen ved promotionsfesten over et selvvalgt emne. - Til oversigt giver jeg samtlige titler i forkortelse.

	Grad	Disputatsskrift		Promotionstale	
	-----	-----	-----		
1675	mag	Mai 8	De causis diversitatis	Mai 12	De experimentis botan.
1676	bac	Apr 5	De poëtis 1		
	bac	Jun 3	De poëtis 2	Jun 6	De sanguine
1677	bac	Apr 7	De poëtis 3		
	bac	Mai 26	De poëtis 4	Mai 29	De usu logices
	mag	Jun 19	De docimastice metal.	Jun 21	De acido et lixivo
1678	bac	Mai 11	De poëtis 5	Mai 14	De venenis
1680	bac	Jun 5	De poëtis 6	Jun 15	De furore poëtico
	mag	Jun 12	De somno et somnif.	Jun 17	De animal. hyeme sopitis
1681	bac	Mai 14	De poëtis 7	Mai 17	De succino
1682	bac	Mai 27	De Curis Posterioribus	Jun 29	De qualitat. occultis
	mag	Jun 26	De quantitate pænult.	Jul 1	De oraculis antiquor.
1683	bac	Mai 15	De antiqua u.R.facie 1	Mai 18	De variis exc.ign.modd.
1684	bac	Mai 13	De antiqua u.R.facie 2	Jun 9	De specie serpentis
	mag	Jun 7	De antiqua u.R.facie 3	Jun 11	De natura dulcedinis
1685	bac	Mai 16	De antiqua u.R.facie 4	Mai 19	De deperd. Pancirolli
1686	bac	Mai 15	De antiqua u.R.facie 5	Jun 15	De studio lat. puræ
	mag	Jun 12	De antiqua u.R.facie 6	Jun 17	De menstruis chemicorum.

Disputatsskrifterne er bevaret i originaltryk, promotionstalerne i Søren Lintrups tryk fra 1715.¹⁴ Fra 1679 har vi kun Borchs indbydelsesskrift (Lintrup I, 241-244), der sætter bakkalaureksamen til 12. maj, magistereksamen til 16. juni; de blev vist ikke afholdt.

Mange af tidens disputatsskrifter var kun skrevet som eksamensopgaver til lejligheden. Borch skrev sine til offentliggørelse og fik dem udsendt enkeltvis eller samlet. Jeg giver her en oversigt over de filologiske publikationer, Borch selv lod trykke, også de allerede omtalte; det er de samme, Borch nævner i selvbiografien under filologi eller poesi.¹⁵ Optryk medtages ikke; herom henvises til T. Egede Christensens bibliografi.

1654: *Parnassus in nuce, post labores eruditissimorum hominum, Smetii, Gloneri, Ricciolii, Cavalli, Coelemanni etc: luci publicæ expositus...* - Nævnt i selvbiografien under poetiske skrifter, med titlen *Parnassus in nuce*.

1670 (censurpåtegning 20.dec. 1669): *Lingua pharmacopoeorum, sive De accuratâ vocabulorum in pharmacopoliis usitatorum pronunciatione.* - Titlen *Lingua(m) Pharmacopoeorum* nævnt i selvbiografien.

1675: *Cogitationes de variis latinæ lingvæ ætatibus, et scripto illustris viri, Ger. Joann. Vossii de vitiis sermonis. Accedit eiusdem defensio nomine Vossii et Stradæ, adversus Gasp. Scioppium.* Udvidelse af disputatsen fra 1660. Indeholder: (s.1-24) *De Variis...*, periodeinddeling med diskussion af forfattere; (s.25-38) liste over ord, som Vossius med rette havde forkastet som barbariske; (s.39-267) liste over ord, som Vossius havde forkastet med urette; (s.268+) forsvar af forskellige mod angreb fra Schoppe, nemlig: (s.268-83) af Vossius; (s.284-306) af Strada, pseudonym for jesuitten Pierucci; (s.306-14) af nogle andre. - Nævnt i selvbiografien som *Cogitationes de variis lingvæ latinæ ætatibus, et scripto G.J. Vossii de vitiis sermonis*.

1679: *Conspectus præstantiorum scriptorum latinæ lingvæ, in gratiam juventutis Academicæ compendio repræsentatus ab Olao Borrichio...* - Ikke kendt som disputats. I selvbiografien omtalt

14. Disputatser: her ifølge T. Egede Christensen i Maars *Mindeskraft* 1926. Manuskriptet til Lintrup er Kbhvn. K.B. GkS 1645,4°, bd.III, vistnok Borchs egne manuskripter; nogle af titlerne er dog med Lintrups hånd.

15. Selvbiografien citerer jeg her efter ovennævnte håndskrift, bd.II ved slutningen, nok i Borchs egen hånd. - Stridsskriftet *Deusingius Heautontimorumenos*, angiveligt trykt i Hamborg 1661 *typis Nicolai Molybdii* og under pseudonymet Benedictus Blottesandæus, tilskrives også Borch. Selv har han vist snart vedkendt sig det, snart ikke (Koch s. 56-59). Skriftets s. 42-48, "Antonii Rosini epistola de elegantissimis philologicis Deusingii" indeholder en liste over ca. 200 forkerte udtryk hos Deusing (...*fumibibuli; miraculosa operatio...*); derefter kommer et fingeret brev fra Deusing, hvor sprogløbsmønstrene er samlet til et koncentreret kaudervælsk. De udtryk, der anholdes, viser ikke stort sammenfald med dem, Borch ellers diskuterede. Skriftet er lige så vittigt som værdiløst.

med titlen *Conspectus ... lingvæ latinæ*, som et *industriæ specimen minutum* i anledning af en forelæsning om de latinske forfattere. Selve værket beroede stadig i skrivebordet (*intra pluteos*): det er ikke fundet.

1682 (censurpåtegning 12.marts): *Analecta ad Cogitationes de lingvâ latinâ. Accedit appendix de lexicis latinis et græcis, cum indice addendorum ad Fori Romani literam C.* Særtitlen *Analecta...* (s.1-63) gælder bakkalaurdisputatsen fra 1682, oprindelig *dissertatio philologica de curis posterioribus*, se ndf. Med nye sidetal følger (s.1*-40*) magisterdisputatsen fra 1682, *De quantitate pænultimæ denominativorum in inus, et verbalium in icis*, samt (s.41*-68*) *Appendix de lexicis latinis et græcis*; heraf er s.41*-51* et optryk fra 1660-disputatsens s.2-12, medens s.51*-68* er ordlisten *specimen Indicis addendorum...*, ikke trykt før. - Nævnt i selvbiografien som *Analecta philologica et iudicium de lexicis latinis, græcisque hactenus editis*.

1683, Frankfurt (censurpåtegning 8.maj 1682): *Dissertationes academicæ de poëtis, publicis disputationibus, in Regio Hafniensi Lycéo, assertæ, ab anno 1676 ad annum 1681. Nunc iterum evulgatæ.* Samlet af de nævnte disputatser *de poëtis*. Foran er anbragt 4 blade *pauca ... ex iis ... quæ ante plures annos de epopoeiâ Aristotelicâ publicè docui*, bemærkninger til Aristoteles' poetik. - Nævnt i selvbiografien under poetiske skrifter med titlen *De poëtis græcis, latinisqve*.

1687: *De antiqva urbis Romæ facie dissertatio compendiaria.* Samlet af disputatserne 1683-86. - Nævnt i selvbiografien som *Antiqvæ Romæ imaginem*.

Af læseplaner for disse år har Universitetsbiblioteket og K.B. kun dem for 1671(/72) og 1686/87. Vi har derfor ikke overblik over de forelæsninger, Borch har holdt. Der er efterretninger om følgende:

1671: om Vossius, *De vitiis latini sermonis* (læseplanen); jvf. *Cogitationes*.

1672/75: samme. Kbhvn. K.B. Thott 1042,4o, skrevet af Lars Axelsen, har et titelblad "Prælectiones Philologicæ Olai Borrichii", dateret København 1672; der følger en del af teksten til *Cogitationes* (efter diktat?); så udskrifter af Caspar Schoppes grammatik og *Paradoxa*, afsluttet i Helsted 1675. Lars Axelsen blev immatrikuleret i juli 1670.

1675: latinske digtere (Birkerods dagbog, ifølge Koch s.110); jvf. *De poëtis*.

1681: om Cellarius, *De curis posterioribus* (læseplan for 1681 set af Cellarius (*Discussio*, 1695, s.4); jvf. *Analecta*, første del.

før 1682: om Aristoteles' Poetik (*De Poëtis*, 1683, se ovf.).

1686-87: fortsat gennemgang af Roms topografi, nyttig for filologer (læseplanen, PJJ); jvf. *De antiqua*.

Desuden hørte Birkerod Borch docere kl. 6-7 om morgenen (dagbogen under 21.juli 1674: Koch s.110, emne ikke angivet). Af Holger Jacobæus findes et hæfte påbegyndt 1667 (Kbhvn. K.B. Thott 1025, 4°) med uddrag af antikke forfattere, af *Cogitationes*, af Borchs Oratio Jubilæa (1667), af promotionstaler fra 1675, 1681-2 o.a., samt korte noter med titlen "Scriptores præstantiores lingvæ latinæ", jvf. Borchs *Conspectus*. Forbindelsen med Borchs forelæsninger er uklar.

Disse få rester (og flere kunne sikkert findes) dækker allerede de vigtigste sider af Borchs forfatterskab. Det er rimeligt at antage, at alt hans filologiske arbejde siden 1666 (undtagen *Lingua Pharmacopoeorum*) foregik i nær forbindelse med hans undervisning.¹⁶

Jeg vil i det følgende prøve at fremstille Borchs faglige hovedhensigter, som han selv gav udtryk for dem. De træder i baggrunden i lærebøger som *Conspectus*, *De Poëtis* og *De Antiqua*. Derimod er *De Lex.*, *Cogitationes*, *Analecta* og *De Studio* skrevet som debatindlæg, hvadenten modstanderne er navngivne eller ej, og det var først og fremmest her, Borch tog stilling til spørgsmål, han anså for vigtige. I *De Studio* er hans stillingtagen markant, men *De Studio* er også en formaning til de unge bakkalaurer, ikke egentlig et videnskabeligt indlæg. Jeg vil derfor lægge vægten på *Cogitationes* og *Analecta*, hvor Borch var nødt til at begrunde sine meninger, selv om dette ofte skete stykvis i detailldrøftelser.

Hovedstykket i *Cogitationes* er en stærkt udvidet gengivelse af ordlisten i *De Lex.*, men efter samme princip: "ord, som Vossius har regnet for fejlagtige, men som ved opmærksom forfatterlæsning befindes enten at være ganske fejlfri eller at være meget ældre, end Vossius troede" (s.39). Borchs eneste krav til belæg var, at de ikke måtte være barbariske. Hvad der udgjorde barbari, var vist uproblematisk. I *De Lex.* (s.1)

16. Samme slutning, Koch s.110.

fulgte Borch den almindelige mening, hvor latinens undergang skyldtes indvandring af vilde folkeslag (foruden århundreders sløseri).

Første stykke af *Cogitationes* videreudvikler dette synspunkt. Borch giver her en periodeinddeling af det latinske sprogs historie, væsentlig i diskussion med Gaspar Schoppe.¹⁷ For Borch og hans samtidige var latinen først og fremmest byen Roms sprog, og de afgørende skel i sprogets historie svarede til skel i Roms historie. Borch lagde et skel efter Trajans død, hvor "næsten alle sprog og ethvert folk var indvandret til Rom, og kun få var på vagt imod de forkerte sprogvaner": dette var begyndelsen til latinens alderdom, Borchs "bronzealder". Jern- og leralderen, den fuldkomne barbarisering, kom ved goteren Alarichs erobring af Rom i 410. Latinens storhedstid er for Borch hans guld- og sølvalder, fra anden puniske krig til Augustus' død og herfra indtil Trajan. Her havde Schoppe været strengere: hans sølvalder gik kun til Nero.

Man kommer i tvivl om, hvad en periodeinddeling som Borchs har at gøre som indledning til ordlisten. Den indbefatter i og for sig en stillingtagen til, hvilke forfattere man bør efterligne, og sådan havde Schoppe brugt sin; men selve Borchs ordliste havde ikke dette formål, hverken i *Cogitationes* eller i *De Lex*. I *De Lex*. afslog han udtrykkeligt at indskrænke sine kildebelæg til klassisk latin, og han medtog f.eks. *magnitas* og *possibilitas*, som ingen har villet bruge. I *Cogitationes* er der kommet nogle få forskrifter til, f.eks. (s.218): ordet *recapitulare* er ikke barbarisk, for Tertullian bruger det; dog vil man ikke anbefale det til sprogets mere forfinede dyrkere (*delicatis lingvæ latinæ cultoribus*). Ordet *puritas* giver anledning til et udfald mod Schoppe, se nedenfor.

Selv ikke Borchs periodeinddeling sigter udtrykkeligt mod at vise, hvilke forfattere der så bør efterlignes eller ej. Det nærmeste, Borch her kommer til en forskrift, er vist hvor han citerer det forrige århundredes anticiceronianer Muret for at fordømme dem, der ikke vil efterligne forfatterne fra den tidlige kejsertid, Borchs sølvalder (*Cogit.* s.14). Som anticiceronianer ser vi ganske vist Borch flere steder,¹⁸ men for det meste netop fordi han vil modsige Schoppe.

17. *Consultationes de scholarum et studiorum ratione* (1636) = s.311-15 i Crenius, *Variorum auctorum consilia*, Rotterdam 1682)

18. *Cogit.* s.205, 286, 290; *Analecta* s.50.

Lige før den store ordliste kommer så ganske vist en liste over ord, som Vossius “så vidt der hidtil har været lejlighed til at iagttage” havde haft ret i at forkaste: der er forbedringsforslag tilpasset fra Vossius, f.eks. af middelalderlige specialord som *scibile: quod scientiâ comprehendi potest; voracitas: edacitas*, o.s.v., mere beregnet til retorisk end fagligt sprog.

Sandsynligvis har *Cogitationes* aldrig været tænkt som et helstøbt værk. Hvad der styrer emnet, er vist Borchs øjeblikkelige diskussionspartner. Ordlisterne i *De Lex.* og *Cogitationes* tog sigte på Vossius, så emnet måtte blive at berige latinen; indledningen til *Cogitationes* tog sigte på Schoppe, så drøftelsen drejede sig i retning af sprogrigtighed.

Denne debat med Schoppe fortsætter i sidste del af *Cogitationes*. Hvor Borch havde været parat til at anerkende latinske ord fra senere tider, end Schoppe ville, kommer nu modstykket: Hvad der ikke er belæg for, må slet ikke bruges.

Schoppe var, ligesom Borch, en af Vossius' kritikere,¹⁹ og Borch havde i *De Lex.* lovet et forsvar af Vossius og andre. Det kommer nu, og da delvis som et angreb på Schoppes brug af analogi. Til ordet *derisio* havde Voss ikke fundet belæg; men, sagde Schoppe, der er gode belæg for alle ordene

<i>irrideo</i>	<i>irrisor</i>	<i>irrisio</i>
<i>derideo</i>	<i>derisor</i>	X.

Hvorfor skulle *derisio* så ikke være latin?

Borch vælger den sikre vej (*Cogit.* 273) og indvender: (1) hvis vi tillader os den slags analogi uden belæg fra de gamle, er det snart forbi med latinens renhed (*castimonia*); (2) det er ikke nødvendigt, for Quintilian har *derisus*; (3) vi har også (blandt andre eksempler)

<i>everto</i>	<i>eversor</i>	<i>eversio</i>
<i>inverto</i>	X	<i>inversio</i>
<i>adverto</i>	X	X
<i>perverto</i>	X	X,

19. *Gasparis Scioppii ... in ... G.J. Vossii libro De Vitiis Sermonis animadversiones*: jeg har set et tryk fra Amsterdam 1666.

hvor ingen af Xerne “er latin” (= “bruges af de gode forfattere”). - En bagklog nutid bemærker, at *derisio*, *adversio* og *perversio* siden er dukket op, de to sidste i guldalderforfattere.

Borch har regnet sig for, hvad de gamle ville have kaldt “anomalist”. Senere (*Cogit.* 280) påberåber han sig også et af anomalismens skriftsteder, Gellius II,25,5: “Ottende bog af Varro, ‘Det latinske sprog’, tilegnet Cicero, siger, at iagttagelse af paralleltilfælde (*similia*) er ugyldig; den viser, at for næsten alle ords vedkommende er det sprogbrugen (*consuetudo*), der er fremherskende”.

Nutiden ville vel bifalde Schoppe: han støttede sig på den indsigt, som idag er en selvfølgelighed, at den overleverede latin ikke var repræsentativ for sproget. En debat herom finder vi i en af Borchs tilføjelser til den store ordliste, endda under ordet *puritas*. Schoppe, der støttede sig på Mario Corrado, havde lastet Vossius for at forkaste ordet:²⁰

Selv om (Vossius) ikke har fundet ordet *puritas* i de bøger af gamle forfattere, der er overleveret - for det er givet, at størstedelen af dem er gået til grunde, og at der dermed *er tabt utallige latinske ord* - så læser vi dog *impuritas* hos Cicero; så der er ingen grund til, at (Vossius) skulle slutte sig til den ‘barbariske hob ...’

(Vossius havde selv brugt ordet, men et andet sted lastet nævnte ‘hob’ for det.) - I sit svar på dette (*Cogit.* 213-14) sammenfatter Borch det meste af, hvad han har ment om sprogfornyelse på latin. Jeg oversætter derfor et større stykke, med mine udhævelser og med bemærkninger i parentes:

... Det er klogt, hvad Priscian (grammatikeren, 6.årh.) forlængst har sagt: “Selv om regelen tillader at sige sådan, bør vi dog ikke efterligne det, medmindre vi finder det i brug (*usus*) hos forfatterne” (VIII,4). Der er ganske vist gået en stor mængde forfattere tabt; men *ingen véd, hvilke ord der er gået tabt* sammen med dem.

Tværtimod, hvis vi tillod os for stor frihed til analogi, så ville der snart kun være få ord, der manglede former (jvf. Priscian, samme sted), og vinduet ville blive *åbnet på vid gab for barbariets tåger*. For hvem ville ikke tro sig lærd nok til at lave nye ord ud fra analogi?

20. *Animadversiones*, citeret i Borch, *Cogitationes* s.212, sammen med Schoppes henvisning *Q. Marius Corradus ... lib.2 de copia Latini Sermonis pag. 54, 55 et 57*, et spor, jeg ikke har kunnet følge.

Horats' ord: "Man måtte, og man må altid (udmønte et nyt ord..."; Ars Poëtica 58-59) og Quintilians: "Hvornår er det blevet forbudt (at aflede og bøje..."; VIII,3,36), de handler om sproget, som det stadig var gængs i folkemunde og fælles for hele byer og landområder: for hverken Horats eller Quintilian havde forestillet sig, at det latinske sprog skulle forstumme i byerne for kun at leve i de lærdes bøger. Ganske vist tillader nutidens sprog - fransk, engelsk, tysk, nederlandsk - sig stadig denne frihed til at bøje, forandre og fornye ord. Men disse sprog er levende og almindelige over hele landområder; *latin er derimod så godt som livløs*, den kan kun få vejret i ly af bøgerne, og ligesom et omhugget træ kan den ikke springe ud i nye frugter.

Det bliver ikke hermed forbudt at bøje nominer og verber. Hvad angår beskrivelse af ting, der er nye og ikke har været brugelige hos de gamle, dér forsvinder ikke enhver frihed til *fornyelse*, for så vidt nødvendighed tvinger dertil; men fornyelsen skal være tilbageholdende, ringe, forsigtig og ledsaget af en undskyldning. At man uden videre mønster nye ord ud fra analogi, og uden at der er belæg hos de gamle, det er for meget, ja næsten en dumdristighed.

Borch går til gengæld ind for at bruge gamle ord om nye begreber, selv om disse ikke dækker de gamle (ingen eksempler). Han ender med et angreb på Corrado:

Jeg tror ikke ... at han tænker over den store Cæsars ord i *De Analogia* (Gellius I,10,4): "man må undgå et usædvanligt ord ligesom et klippeskær", eller at han betragter hvad M. Pomponius Marcellus sagde til Tiberius: "Som kejser kan du give borgerret til mennesker, men ikke til ord" (Sueton, *De Gramm.* 22). Man indvender, at det latinske sprog er fattigt; men det er mere righoldigt og frugtbart, end de folk plejer at tro, som kun med et flygtigt øje er løbet hen over Livius', Plinius', Columellas, Vitruvius', Senecas og andres store landgodser.

Nylatinens dødsdom? Rigtigt svaret, men nok forkert spurgt. Borch var empiriker og kun empiriker: for ham fandtes der viden om de tekster, han kunne læse, ikke om dem, der var gået tabt. Og hans grundoplevelse har været, at man kunne nå videre, måske meget videre, ved at læse sine tekster ordentligt. Efter den lange salve mod Schoppe røber han omsider, at det også virkede denne gang: han har fundet glosen *puritas* i Palladius (4.årh., men dengang tillagt sølvalderen), i Verus-biografien hos Scriptores, i Arnobius og Symmachus. Jeg har set opslagsordet (med Borchs navn og henvisninger) i en Baselerudgave af Stephanus' Thesaurus fra 1741; det har været den slags bidrag, leksikograferne levede af indtil op i sidste århundrede.

Borch var ingen ven af sprogforandring. Den babylonske forvirring stod som Guds straf, hos Borch i *De Causis* og hos alle andre; i *De Causis* XVI fremhævede han bogtrykkerkunsten som "denne egnede bremse på sprogenes foranderlighed"; i *De Causis* X, gentaget i *De Studio* s.167, lod han skødesløs opdragelse (jvf. Quintilian I) være årsagen til folkesprogenes forskellige udtale og dermed f.eks. til, at selv latintalende fra forskellige lande havde svært ved at forstå hinanden. I *De Studio* s.179 kommer han så vidt som til at sige, at modsat de moderne sprog, hvor der allevegne er strid om retskrivning og bøjning, så er det "latinens privilegium ikke at forandres ... ikke at splittes i dialekter..." - Borch fik aldrig rigtig sagt, at han frygtede latinens undergang som internationalt meddelelsesmiddel, skønt han kom tæt på det i *De Studio*.

Om skrifterne *De Poëtis* (1676+) og *Conspectus* (1679) her kun et par ord: *De Poëtis*, med sin for Borchs tid enestående behandling af græske, romerske, nylatinske og endda folkesproglige digtere, fortjener omtale i en større sammenhæng. Begge skrifter består af stilistiske vurderinger af de enkelte forfattere med datering, ægthedskritik og henvisninger til udgaver. Borch citerer Quintilian som motto til *Conspectus*, og hans forbillede er sikkert Quintilians 10. bog, der giver samme slags vurderinger med henblik på at vise, hvilke forfattere retorikelever bør efterligne.

Conspectus er en videreudvikling af periodekapitlet i *Cogitationes*: Borch beholder inddelingen og gentager meget af teksten. I *De Poëtis* handler nogle indledningskapitler (VII-XV) "om digtningens nytte". Borchs mening om det reelle udbytte (altså fra ca.1675) er:

XIV. (Digterne) er til gavn for historieskrivere og talere ved at udmale deres sprogbrug og gøre den mere farverig ... Taleren og historieskriveren bruger (ordene), men forarbejder dem ordentligt og låner dem med forsigtighed, ligesom bierne, som nok samler og ophober honning allevegne fra, men omformer den med deres egen særlige livsånd.

XV. Endelig understøtter (digterne) grammatikernes forskrifter ... De danner standard for (*dirigunt*) ordenes udtale: ja, hvis ikke det var for dem, ville vi snart se en ende på stavelseslængderne (*mora vocabulorum*) i udtalen, og hver nation ville i talen fejlagtigt følge sit eget sprogs særheder (*idiotismos*). Når man finder alt dette med større sikkerhed hos digterne, er det fordi de viser teksten mere éntydigt (*constantiora tradunt*) på grund af de regler og versemål, de har bundet sig til; derimod giver prosaforfattere på grund af deres regelløshed (*ob libertatem*) idag let adgang til varierende læsemuligheder (*varias ... lectiones*) ... F.eks. bliver *sinapi, bilicem, incudem*

udtalt forkert af dem, der ikke er fortrolige med digterne.

Udtalereglerne er Borchs gamle interesse; poetiske ord forsvarede han senere, selv i prosa, som vi snart skal se.

En forbundsfælle og en kritiker fandt Borch i Christoph Cellarius (1638-1707), katedralskolerektor i Zeitz 1676-88, hvor han i 1678 udgav første oplag af skolebogen *Antibarbarus latinus* på grundlag af Vossius, Schoppe, Vorstius og egne iagttagelser.²¹ Cellarius fik snart efter Borchs *Cogitationes* at se; hans rettelser og supplementer blev trykt som *Curæ posteriores*, 1680, der senere i flere udgaver vedligeholdtes som et tillæg til *Antibarbarus*. I 1681 holdt Borch forelæsning om *Curæ*. Resultatet af disse forelæsninger (enten forelæsningsmanuskriptet eller en udvidelse, mener Cellarius) var *Analecta*, brugt som disputats i maj 1682 og sendt til Cellarius i august med et følgebrev, hvor Borch venligt afslutter diskussionen.²²

Cellarius var i embeds medfør mere stilistisk klassificerende, end Borch havde været. Udtryk, der ikke var barbarismer - hvilket for Cellarius mest var germanismer - kunne trods alt være sjældne, sene, græske, digteriske eller *idiotismi*, særheder hos enkelte forfattere, og burde derfor ikke efterlignes. En del af Cellarius' detailkritik af Borchs store ordliste i *Cogitationes* går ud på dette, og Borch blev derfor tvunget til at tydeliggøre en del spørgsmål, der gik ud over hans oprindelige hensigter.

I *Cogitationes* havde Borch givet en periodedeling af det latinske sprog. Cellarius foreslog en anden (med sølvalder til og med antoninerne, ikke blot flavierne); Borch svarer i *Analecta*, sin vane tro, mest i æstetiske vendinger, men siger dog et enkelt sted, at han ikke siden Trajans død kunne finde nogen, hvis stil han trygt kan anbefale en begynder. Han præciserer også tidsaldrenes betydning: de gælder udtryk, ikke forfat-

21. *Curæ posteriores*, 1680, forordet. - *Antibarbarus* var en genre i samtiden; det tidligste eksempel er måske Sixtinus Amama Frisius, *Anti-barbarus Biblicus* fra 1628. Jeg skylder Dr. Leofranc Holford-Strevens, Oxford, denne henvisning.

22. Forelæsninger: Cellarius, *Discussio appendicis Danicæ*, 1695, s.4, henviser til lektionskatalogen for 1681, som Borch åbenbart havde sendt ham. - Brevet eller et uddrag, dateret 11. august, er trykt i *Discussio* s.95-98. - Når vi kender disse omstændigheder, skyldes det, at Borchs elev og amanuensis, den senere Trondhjemrektor Anders Iversen Borch, fortsatte diskussionen, og Cellarius svarede, bl.a. med *Discussio*, hvor han opregner de skrifter, der indgik. Indholdet er ikke betydeligt og skal her forbigås.

tere. Et udtryk er altid barbarisk, hvis det er opstået i jernalderen (*Analecta* s.5); ganske vist kan den slags optræde hos forfattere, der ellers skriver en god stil. Udtryk opstået i bronzealderen er kritisable, og kirkelige udtryk må henvises til fagsproget (s.6-7). Borch fik aldrig taget stilling til det principielle problem om, hvorvidt de sene forekomster kun var sene ved et tilfælde; kun hvor det drejer sig om den efter-trajanske kogebogsforfatter Apicius, hvis ordforråd på grund af emnet er ret enestående i litteraturen, tillod Borch sig at formode, at visse gloser kunne stamme fra sølvalderen (*Cogit.* s.18; *Analecta* s.5).

Borch er øm om sine guld-og sølvalderbelæg: selv Cellarius' *idiotismi* vil han ikke her regne for fejl, medmindre de bruges fejlagtigt (formentlig af de pågældende forfattere: s.6). En vending i begrænset brug var *inducere animum suum* (bestemme sig), som Cellarius havde fordømt (*Curae* s.296): Borch forsvarede den med en del steder fra Plautus og Terents (*Analecta* 38-39) og sagde, at selv om den er fra komediedigtningen, kunne han ikke se noget til hinder for at efterligne disse velplejede forfattere. Her var stilisten Cellarius ganske uenig med ham (*Curae* 1700, 408, med citat fra Vorstius): poesi kunne ikke bruges som mål for prosa, og i øvrigt var udtrykket sandsynligvis forældet på Ciceros tid. Men for Borch har, nu som før, digtere været forbilleder, og guldalder været guldalder, uanset genren.

En større trusel mod Borchs klassiske belæg var, at Cellarius tit gav udtryk for tvivl om gyldigheden af læsemåderne. Diskussionen er omfattende, men ingen af parterne rådede over midlerne til for alvor at diskutere tekstspørgsmål, og de argumenterede da også ud fra tekstudgaver. Jeg giver, stærkt forkortet, dialogen om ordet *anterior*, "forrest":

Borch (*De Lex.* s.15 og *Cogit.* s.47): Vossius mistænkte ordet, men det kan frikendes på grundlag af Cæsar, Borgerkrigen III (c.63), der siger *in anteriorem vallum*. Det står også i den sidste udgave ved Montanus. Der er forresten <senantikke> belæg: Symmachus, Sulpicius Severus, Sidonius. - Cellarius (*Curae* 1680 s.128, samt senere udgaver, under *idiotismi* osv.): Cæsarstedet er det eneste rigtig gamle belæg, og her trykker alle ældre udgaver *interior*; Ciacconius foretrækker *exterior*, som han har fra et af sine gamle håndskrifter. Priscian (III,4) har formen, men uden henvisning. Så vi må undgå ordet, indtil vi finder en bedre autoritet. - Borch (*Analecta* s.8): Det står også i Amsterdamudgaven 1636 som en rettelse ved Joseph Scaliger, samt i Jungermanns grundige udgave. Ciacconius' belæg må tilbagevises pga. mængden og pålideligheden af autoriteterne (*multitudine et fide meliorum exemplarium*). I hvert fald er ordet ikke en *idiotismus*, hvilket alle de sene belæg viser.

Først i det 19. århundrede, hvor tekstvidnerne kom mere frem i lyset, nåede man ud af denne blindgyde. På Cæsarstedet læser håndskrifterne *in exteriorem, interiorem* eller *in interiorem*, hvor vist kun det første giver mening.

Nogle heldige fund blev gjort i kappestrid. Ordet *voracitas* (grådighed) havde Vossius erklæret for barbarisk, og Borch havde også optaget det i listen over barbariske ord i *Cogitationes*. Cellarius fandt det i nogle sene forfattere og rubricerede det under bronzealderen (*Curæ* s.113). Borch (*Analecta* s.20) diskuterer belæggenes værdi lidt, hvorefter: "Men da jeg var blevet færdig med *Cogitationes*, løb jeg på dette ord i Plinius 2,107 ... Det står også i Hackes fremragende udgave fra 1669". Cellarius anerkender dette (*Curæ* 1700, 130); det er vist stadig det tidligst kendte eksempel. I mange enkeltspørgsmål har nu snart Borch, snart Cellarius æren for de bedste belæg.

Det er nok kun på disse punkter, diskussionen fik nogen værdi; af almen erkendelse er der ikke stort at hente. Borchs mening om sagen (*Analecta* s.21) er: (1) der var ord, han ikke havde fået med i *Cogitationes*, fordi sigtet var snævrere end hos Cellarius: det var kun Vossius, han dér kritiserede; ingen kan i øvrigt være sikker i disse sager, for:

tit er det i andet øjemed, vi gennemlæser forfatterne (*aliud agentes pervolvimus*); tit forvirres vi af de flertydige læsemuligheder (*ambiguâ illâ variantium lectionum ambage*); ikke sjældent kommer en ny kritikus og retter vilkårligt (*ex ingenio*) det, vi har tilsluttet os som gyldigt i alle udgaver ... Disse vanskeligheder er så godt som uovervindelige, medmindre alle lærde kom overens om bestemte udgaver, dermed satte en grænse for at revidere teksterne og siden forbød flere rettelser (*amputatâ ulterius novandi emendandive libertate*). Siden dette næppe kan forventes, må vi leve efter tidens sædvane...

Man genkender Borchs ringe mening om nyskabelser i teksterne: den er uforandret siden *De Lex.* i 1660. En standard ville han have, forandring skulle begrundes.

Vidste Borch, at hans opgave var umulig uden for det traditionelt-retoriske skolemiljø, han havde valgt at færdes i? Som kemiker og læge færdedes han i andre miljøer, og i *Lingua* havde han kunnet omgå det forfærdelig barbariske gloseforråd, han fandt hos farmaceuterne. Men på embeds vegne var han sprogrøgter, og det er fremgået, hvor strengt han forvaltede denne pligt. Alligevel har han en del indrømmelser, dels til sine kolleger fra andre fag, særlig teologerne, dels til dagligt omgangssprog.

Allerede i *De Lex*. havde han forsvaret det vigtige teologiske ord *salvator*, måske af fromhed, måske også til ære for biskop Jesper Brochmand (d.1652), som han citerede. I *Cogitationes* kom der flere til; tydeligst finder vi dog Borchs indrømmelser i *Analecta*. Borch og Cellarius var enige om skadeligheden af analogidannelser uden belæg; dette gjaldt hos Cellarius kun det plejede sprog (*de serio et casto stilo: Curae* s.10), derimod ville han ikke forbyde nye orddannelser i omgangssproget eller det videnskabelige sprog (*non de vulgari nec philosophico*).

Her havde Borch flere forbehold; til gengæld følger et par eksempler på indrømmelserne. Kirkelige ord fra sprogets bronzealder og senere (*Analecta* s.7) "må ikke uden videre bruges i plejet sprog (*in cultiori dictione*), selv om man må tillade teologerne dem på deres eget gebet (*in suo foro*)". - Om udtrykket *pro et contra* (*Analecta* s.60, som svar på Cellarius' fordømmelse): "i dannet tale (*in oratione polita*) foretrækker jeg også *in utramque partem*; men hvad er der i vejen for, at det af og til kan bruges som kortfattet udtryk i løbet af en diskussion (*inter disputandum*)?". Borch ville finde antikke belæg, men Cellarius protesterede atter.

I *De Studio* (s.171 ff.) gentager Borch stort set sine meninger om fagsprog fra *Cogitationes*. Teologien får atter en plads for sig selv: Borch tillader "*trinitas, unio hypostatica* ... så tit diskussionens hede kræver få ord og tilvante betydninger". Men i den kirkelige tale, hvor man tilstræber elegance og forsiring, må man hellere bruge omskrivninger. Tekniske ord hos logikerne, metafysikerne og fysikerne kan tillades, diskret og med nødvendighed; men de beholder status som regnepenge, "de messingmønter, vi bruger til at tælle med", ikke den ægte vare.

I *Analecta* indlemmede Borch sin anden disputats fra 1682, *De quantitate pænultimæ*, der også var en efterdønning af *Cogitationes*. Her havde Borch (s.310-14) kritiseret Schoppes grammatik for to udsagn om vokallængder; jeg holder mig til det ene, der handler om endelserne af ord på *-inus*. Borch havde allerede behandlet dette spørgsmål i *Parnassus* (876, 904) og opstillet en regel, revideret i *Lingua* (A2; A4v-C2v); emnet var altså oplagt at tage fat på. I 1679 kom et forsvar for Schoppe mod Borch ved G.H. Ursinus, gymnasierektor i Regensburg;²³ og *De quantitate* var svaret til Ursinus.

23. *Observationum philologicarum liber unus*, Caput XI (specielt s.184-196).

Schoppes regel var: Hvis nominer (altså adjektiver eller substantiver) på *-inus* er græske, er *i*-et kort; hvis de er latinske, er *i*-et langt. Det var for nem en skydeskive for Borch i *Cogitationes*: modeksempler var f.eks. det græske *Tarentínus*; substantivet *echínus*; ligeså adjektivet *collínus* og andre, siden man kunne antage, at stammeordet *collis* kom af det græske *kolone*. Borch anbefalede sin egen regel (der i sin simple form stammer fra Priscian II, 51-52 og i øvrigt var gængs): Adjektiver på *-inus*, som er afledt af beåndede og sansende ting, har langt *i*; når de er afledt af planter, sten og andet ubeåndet, har de kort *i*. Borch havde taget nogle forbehold, f.eks. for person- og slægtsnavne som *Antonínus*, *Esquilínus* og for tidsbetegnelser som *prístinus*, *hornótinus*.

Ursinus ender med en revideret regel: Ord på *-inus*, der umiddelbart er overtaget fra græsk til latin (altså hele ordet på een gang) beholder kvantiteten fra græsk; det kan så være substantiver som *camínus*, der plejer at have langt *i*, eller adjektiver som *elephántinus*, *fáginus*, *crystállinus*, der plejer at have kort *i*, hvad enten de stammer fra beåndede eller ubeåndede ting. Afledninger, der er dannet på latin, har langt *i*, hvad de end stammer fra: *anserínus* o.s.v. fra dyr, *marínus*, *collínus*, *cisternínus*, *fungínus* fra ubeåndede ting. Ursinus anerkender kun undtagelserne *oleáginus*, *ariétinus* samt substantiver som *ásinus*, *dóminus* osv.

Borchs indvending i *Analecta* er, at Ursinus' regel er praktisk uanvendelig. Hvorfra véd selv de viderekomne, hvad der kommer umiddelbart fra græsk? Plinius' ord *asbestinus* står ikke i de græske ordbøger (*asbestos* står der ganske vist, men det var jo ikke tilstrækkeligt, at stammeordet var græsk); nu er de græske ordbøger ufuldstændige ligesom de latinske; skal vi så bruge måneder til at lede efter ordet i teksterne? Og skal vi behandle det som en latinsk dannelse, så længe vi ikke har fundet det hos grækerne?

Når den lærer, der skal undervise offentligt, eller den, der skal skrive et digt, bliver bekendt med (her kommer Ursinus' regel), hvad andet får han så at vide, end at han nu allerførst får besvær med at lede langt efter noget, han søgte i nabolaget? (*Analecta* s.14*).

Borchs egen regel er derimod nem, og hvad der er det væsentlige, "så vidt jeg i over 30 års stadige undersøgelser af alle arter forfattere har kunnet fastslå, iagttager man aldrig blot ét klart modeksempel (*dissimile exemplum*)" (s.15*).

Lidt besvær havde Borch med ordet *elephántinus*, belagt på græsk i betydningen “elfenbens-”; som stofbetegnelse kunne det følge Borchs regel. Men hvad om det skulle betyde “elefant-”, f.eks. når der var tale om Elefantordenen? På latin er der ingen digterbelæg, og på græsk hedder dette adjektiv *elephanteios*. I den anledning vover Borch sig trods alt ud på både analogi og sprogsammenligning (*Analecta* s.24*-26*). En række græske dyreadjektiver på *-eios* svarer til latinske på *-ínus*, f.eks.:

<i>ostreios</i>	<i>ostrínus</i>
<i>thereios</i>	<i>ferínus</i>
<i>elephanteios</i>	X,

hvad der ville medføre det *elephantínus*, Borch ønskede. Romerne havde efterlignet vokallængden på græsk, men indføjte *-n-*. Tilsvarende havde de efterlignet de græske stofadjektiver på *-inos* med kort *i*. Så romerne “følger for det meste de græske stavel-seslængder, men giver ikke afkald på friheden til at vælge den græske endelse, der er bedst egnet til deres formål”.

I en anden snæver vending griber Borch til en dissektion i det små. Adjektivet for “silke-” er velbevidnet som *bombycínus*, selv om silkeormen jo er et dyr. Men de gamle kunne have afledt det af bomuldsfrugten: de regnede bomuld for lige så fornem som silke.

Sådan en bomuldsfrugt forærede en ven mig for få år siden ved sin hjemkomst fra den arabiske bugt. Yderst havde den en hård bark, og da jeg så åbnede den, iagttog jeg, at den uld, der var indeni (hist og her besat med sorte frø) var så blød, hvid og skinnende, at den lod til at kunne måle sig med et hvilket som helst silkestof (s.23*).

Nutiden ville regne Ursinus’ regel for sproghistorisk langt den interessanteste og Borchs sprogsammenligninger for pænt sagt vaklende. Men tidens grammatik var heller ikke moden; nutildags opløser problemet sig i flere, og det er vel stadig et spørgsmål, hvad f.eks. *fáginus* (bøgetræs-) har at gøre med det græske *pheginos*. Så Borch var egentlig henvist til empiri, og det vidste han.

Det kunne undre, at man nu ser Borch gå ind for analogiregler, hvor han før krævede belæg. Men opgavetyper var som i *Lingua*: manglen på belæg var åbenbar, så en konvention kunne ikke undværes. Versemagere måtte have regler, og det fik de.

Analecta slutter med et *Appendix de lexicis latinis et græcis*, et optryk af *De Lex.* s.2-12 med lidt stilistiske forbedringer og et kort tillæg; desuden en liste over ord, der mangler eller er dårligt belagt under bogstav C i ordbogen *Forum Romanum*, en version af Stephanus' *Thesaurus*. Til ordlisten bemærker Borch, hvad han ellers sjældent gør, hvor han har oplysningerne fra (s.68): nogle få nemlig fra ordbøger eller bidrag til sådanne, f.eks. danskeren Lauremberg (*Antiquarius*, Leiden 1622, 1652). Men "det allermeste har jeg selv tilføjet på grundlag af læsning af forfatterne: det vil man bemærke, hvis man sammenligner dette mit skrift med hvad de andre har efterladt".

Det stemmer bedst med hele formen af Borchs leksikografiske arbejder, hvis man antager, at Borch her som ellers har været en utrættelig samler af kuriøse enkeltfænomener. Det gav ham selvsagt en rent mekanisk fordel over antibarbaristerne: med tidens hjælpemidler var det usikkert og arbejdskrævende at fastslå, at bestemte vendinger ikke fandtes hos gode forfattere, derimod ret nemt lejlighedsvis at falde over dem. Borch kunne gå på jagt, men det har irriteret ham: hvor en anden har bemærket ordet *inverecundia* hos den ældre Seneca, siger han "jeg ville gerne se henvisningen: jeg har forgæves ledt hele bogen igennem i den anledning" (*Cogit.* s.148, jvf. hans beklagelse allerede i *Parnassus*).

Arbejdsnotater har man ikke fundet (undtagen dagbøgerne). Borch nævner dem vist kun eet sted, hvor de har svigtet ham (*Analecta* s.21). Cellarius havde fundet ordet *sustentaculum*, hvortil Borch: "ganske vist havde jeg allerede for tyve år siden betroet det til mine sedler (*palimpsestis meis*) for at offentliggøre det", men af vanvare havde han ikke fået det med i manuskriptet til *Cogitationes*. Et glimt af Borchs søndagsbeskæftigelser skylder vi J.A. Bornemann, der havde været Borchs kollega i 1674-75 og som sognepræst ved Frue Kirke blev den, der begravede ham. I den trykte udgave af ligprædikenen hører vi om Borchs grundige bibellæsning:

... som han og viste mig nu og da, når jeg kom til hannem, en bog med hans egen hånd skreven, hvori han af hoved-sproget i det Ny Testamente havde med grundig lærdom sammensanket de fyndigste og eftertænkeligste ord udaf den græske tekst, 'hvis Emphasin og fyndighed' han sagde 'at grunde på og eftertænke jeg finder en usigelig behag og fornøjelse udi...' (Guds Børns Kaarse-Skole, 1696, s.120, stavning og tegnsætning tillempet; jvf. Koch s.126.)

De "ord", Borch sankede sammen, har næppe kun været gudelige, men i hvert fald har vi lov til at se ham som den, der tog notater om alt, hvad han stødte på.

Borch citerer megen faglitteratur, men ikke med overvægt af danske forfattere. Danskeren Johannes Rhodius i Padua udsendte i 1655 sin store udgave af Scribonius Largus, receptforfatter fra 1. århundrede. Udgavens medicinske indhold, og sikkert også dens omfattende kommentarer og registre, har interesseret Borch, og han henviser flere gange til "Jo. Rhodium nostratem" el.lign. med rosende ord.²⁴ Af andre danskere er det vist kun Thomas Bang, Borch citerer flere gange.

Hvis Borch har talt om sin virksomhed med kolleger eller andre, der var i nærheden, så har det ikke sat sig videre spor i hans skrifter. Et enkelt sted giver han dog en mundtlig efterretning videre: Marquardt Gude havde set vendingen *damnum pati* (lide tab) i Livius og venligt gjort Borch opmærksom på den. Borch gav ingen henvisning; det kunne undre, siden dette var hans eneste guldalderbelæg. Cellarius undrede sig og bad om bog og kapitel. Svaret kom således: "... Cellarius har uden tvivl eftersøgt det, men forgæves; så jeg skal gå i forvejen, til ære for min gode ven Gudius". Borch fandt Livius 22,41, med en del ulejlighed efter hans tone at dømme.²⁵ - Borch har altså sikkert ikke ønsket at fortie, hvad han skyldte dem, han omgikkes; men han har nok kun villet citere for konkrete oplysninger, og de har været sparsomme i København.

Havde Borch da fået flere oplysninger af dem, han lærte at kende på sin rejse? Rejse-dagbøgerne er bevaret fra afrejsen i 1660 indtil juni 1665. De dækker stort set Borchs ophold i Leiden og Paris, men ikke i Rom. Han refererer en del længere samtaler med medfilologer om løst og fast; vi kan kun gætte på, hvor han tog sig lejlighed til selv at lufte sine ideer.

Under sit ophold i Leiden 1661-62 gik han til forelæsninger hos historikeren G. Horn (1620-70) og hos J.J. Gronovius, og med denne havde han en række private samtaler. Gronovius har mest interesseret sig for tekstudgaver og kunne sige: man måtte have forskellige håndskrifter til at lave en ordentlig tekst; det var mærkeligt, at der ikke var et godt udvalg af håndskrifter i Danmark, den lærde Saxo havde jo ellers været der, og de fordrevne munke måtte da have efterladt noget? (Måske Borch har tænkt på fyrvær-

24. *Cogit.* s.6, 14-16, 200; *Conspectus* kap.35; også f.eks. *Lingua* under ordet *animæ*.

25. *Cogit.* s.293; Cellarius, *Curæ* 1680 s.97; *Analecta* s.31; anerkendt af Cellarius, *Curæ* 1700 s.91.

keriet ved Det store Bilager i 1634; hvad der var brugt til indbinding af lensregnskaber, har han næppe kendt til. Trods alt var der en snes klassikerhåndskrifter på universitetsbiblioteket og flere i privatsamlinger.) Borch burde i sin afhandling ikke have citeret Montanus' Cæsarudgave, den mand duede ikke. (Borch havde altså haft et eksemplar af *De Lex.* med til overrækkelse: som disputats har den ikke været på markedet. Det drejede sig om belægget for ordet *anterior*, som Borch, uanset Gronovius, senere gentog i *Cogitationes*: se ovenfor under *Analecta*.) Gronovius mente knap, at latinen var genoplivet, højst var det brøkker til at bygge et nyt hus (ganske som Borch havde for). - Af lægen Heinrich Meibom hørte Borch, at en professor i Groningen lod sine studerende lave indekser til Plinius, Seneca o.a.; men, sagde Meibom, der var næsten ingen lærde, der havde skaffet sig anseelse ved hjælp af indekser (så vidt Borchs store ordbogsplan fra 1660).²⁶

Til Paris ankom Borch i september 1663. Til at begynde med har han haft nok at gøre med medicinske studier, men i januar og februar 1664 besøgte han Gilles Menage, der holdt ugentlig litterær salon.²⁷ Menage er vist den eneste udlænding, Borch senere citerer for en bestemt oplysning. I en samtale 1. februar 1664 nævnte Menage, blandt meget andet, at han havde fået bebrejdet, at han brugte ord som *magnates* (stormænd) o.l. I *Cogitationes* indrømmede Borch, at han selv havde brugt ordet, fordi alle gjorde det; men det eneste belæg, han endte med at finde, var en indskrift, som han så trykte med hilsen til Menage.²⁸ Der var grænser for, hvor stor en berøringsflade Borch og Menage havde: Menage var mest græsk filolog, udgiver af Diogenes Laërtios. Borch undrede sig over Menages nygræske udtale: hvorfor *Omiros*, når det hedder *Homerus* på latin? Menage svarede, at sådan havde folk sagt i 1200 år (det havde han ret i); så fik Borch traveren fra Horats "Meget genfødtes, som ellers var faldet..."; og han beretter ikke om flere besøg.²⁹

26. Gronovius: 6. marts og 29. august 1661, Schepelern I, 41-42, 205. - Meibom: 16.maj 1661, Schepelern I,127.

27. *conventicula*, Schepelern III,193.

28. Møde: Schepelern III,219. Hilsen: *Cogit.* s.157-58 "recognoscat mecum illustris Menagius antiquam inscriptionem...". Indskriften er CIL VI,2158; den del, ordet stod på, er nu borte og kendes kun fra afskrifter; disse læser for det meste *magnalium*, ikke *magnatium*. Borch citerede efter en udgave ved Rosini/Dempster, og henvisningen er stadig i Lewis & Shorts ordbog; jeg véd ikke hvorfra. Ordet *magnates* var nok gængs, fordi det står i Vulgata.

29. 13.feb. 1664, Schepelern III,226.

I de følgende måneder har Borch derimod fået en del ud af at tale med den alsidige jesuit Philippe Labbé. Labbé var optaget af sit nye værk om et universalsprog (som Menage ved sidste møde havde kaldt en dagdrøm), og Borch citerer ham senere i *De Causis*. Nærmere Borchs gamle interesser var Labbés arbejder om prosodi. Af hans sidste bog havde trykkeren smidt det halve manuskript væk, resten kunne Borch låne; han havde lavet en udtalevejledning for unge kirkefolk, og han havde udnyttet de græske kilder til låneord i latin. Betoningen af ord som *ecclesia*, *symphonia*, *harmonia* måtte man enten gøre græsk eller latinsk, ikke blande. - Ideen om en udtalevejledning for ikke-fagfolk brugte Borch i *Lingua*; resten står der også, men det har nok været almindeligt diskussionsgods. Borch nævner af og til Labbé i forbifarten, i *Lingua* og andetsteds.³⁰

Hvad gjorde Borch for selv at finde nyt materiale på rejsen? Han besøgte biblioteker, hvor han kom frem, og noterede sig, hvad der var af mærkværdigheder. Et 800 år gammelt bibelhåndskrift i Mazarins bibliotek, Paris, var meget ubekvem for brugerne, fordi teksten var skrevet ud i eet, "Inprincipioeratverbum" o.s.v.³¹ Borch var ikke opdraget som palæograf, og han beskæftigede sig heller ikke med klassikerhåndskrifter. Derimod gjorde hans hovedinteresse, at han spurgte efter medicinske og kemiske håndskrifter; fra Oxford nævner han nogle, og i Paris besøgte han flere gange det kongelige bibliotek og tilbragte nogle dage i juli 1664 med at skrive ud fra kemiske håndskrifter.³² Selve dagbogen indeholder flere uddrag af håndskrifter hos private, mest af kemiske recepter.

Medens Borch opholdt sig i Rom, oktober 1665 til marts 1666, stillede sagen sig anderledes. Det var tydeligvis her, han ledte efter levnene af det rigtige latinske sprog. Ganske vist er dagbøgerne gået tabt, og selvbiografien nævner stort set kun navne på hans forbindelser, men det, han fandt, dukker tit op i hans senere skrifter. I den store

30. Universalsprog, *ecclesia*: 26.apr. 1664, Schepelern III,374; *De Causis* kap.18. - Prosodi: 16.feb. 1664, Schepelern III,235. - Andre citater: *Lingua*, forordet; *Analecta* s.19*.

31. 20.aug. 1664, Schepelern IV,90.

32. 5. og 7.juli 1664, Schepelern IV,28. Dagbogen nævner flere besøg på biblioteket mellem februar og juli. Et kemisk håndskrift med Olympiodor o.a. havde den daværende signatur 391; det fremgår ikke, at det var dette, Borch afskrev. - Jöchers Allgemeines Gelehrten-Lexicon nævner, at Borch i Paris afskrev et håndskrift om rytmik (Heliodor, Theophrast,...), at Thomas Bartholin o.a. havde lovet at trykke afskriften, men at det ikke var sket. Kilden er måske Thomas Bartholin, *De medicis poetis* s.103 (Koch s.68). - I *De Hermetis* (1674) nævner Borch sin brug af kemiske håndskrifter i Paris (Koch s.102).

ordliste i *Cogitationes* henviser han til indskrifter, de fleste fra Gruters udgave, men nogle set på stedet. Det er måske mest, hvad turister alligevel så: en indskrift fra Titusbuen; Columna Rostrata på Capitol (beskadiget i kanterne); en gravskrift i Villa Giustiniani; en kuriøs gravskrift over en hund i Villa Pamfili (sikkert moderne) samt en indskrift i Lateranet fra 1289 for at vise, hvor galt det gik i middelalderen.³³ En del andre indskrifter læste Borch i andres afskrift på Vatikanerbiblioteket; en af dem udgjorde hans eneste belæg for ordet *virtuose*, og senere fandt han den i Gruters udgave, ganske vist under forfalskningerne, hvad han ikke kommenterer yderligere.³⁴ - I *Analecta* citerer Borch endnu et par indskrifter. I Terracina havde han set en barbariseret indskrift af kong Theoderik; det er vel sket på en udflugt til Neapel, omtalt i *De Furore*.³⁵

Hovedresultatet af Borchs Romerophold har dog været disputaterne om Roms udseende i oldtiden. Hvad Borch brugte som kilder, er ikke klart;³⁶ at han selv har tilføjet meget fra selvsyn og fra læsning af klassiske forfattere, er utvivlsomt, men hvad der udgør hans bidrag, er svært at fastslå ud fra teksten. Jeg skal kun nævne et enkelt punkt, hvor Borch kunne have fået kolde fødder:³⁷

Men hvorfor har de kristnes gravsten så udannede indskrifter, knap nok romerske, og det i selve Rom? Der står at læse: *Spirito Sancto; Si quis sepulcrum hunc violaverit...; Qui bixit istedetfor vixit; ...* Det er ikke umagen værd at citere mere; man møder det i Roms forstadskirker og selv i Aringhius' *Roma Subterranea*. Var disse hellige korsets mænd da så ulærde? Hvad hjælper det at skjule det? De fleste kristne var dengang ikke blot underklasse (*plebeji*), men de vendte sig også

33. *Cogit.* s.91 (CIL VI,945), s.56 (VI,1300), s.46 (VI,17430), s.250 (ikke i CIL VI), s.23. Til s.46 og s.250 siges *notavi* og *conspexi*; resten af udtrykkene er vagere, f.eks. "læses endnu den dag i dag"; og man måtte konferere med Gruter for at se, hvilken tekst Borch faktisk har brugt. Om en indskrift s.234 (VI,1718) bemærker Borch stedet, men ikke kilden; indskriften stod i Gruter og andetsteds.

34. *Cogit.* s.52 "in Mss'to veteri Vaticano ita Romæ legi"; lignende udtryk s.62-63, 263-64 (henv. Gruter s.807). Ingen af disse er i CIL VI.

35. Theoderik: *Analecta* s.5, "in marmore amplo quod Terracinæ ... inspexi" (CIL X,6850-2). Der er vist to eksemplarer af indskriften, genfundet i 1733; der var kopier i omløb, bl.a. aftrykt i Athanasius Kirchers *Latium*. Det er ikke klart, hvad Borch har støttet sig til; han forkorter teksten og har misforstået et sted. - *De Furore*: Lintrup I,260 (efter PJJ). - *Analecta* angiver s.29 en indskrift (CIL VI,15346) "olim Faventiaē conspectum". Dette udtryk stammer nok fra en afskrift ved Jacobus Lilius fra ca. 1500; der er et håndskrift hertil i Vatikanet.

36. Selv nævner Borch måske tiest en rejsefører skrevet af Nardino. Schepelern bemærker (DBL), at Borch i Rom traf Ottavio Falconieri, hvis bearbejdelse af Nardino udkom 1666. En sammenligning af teksterne mangler.

37. *De Antiqua* 1687, 55-57.

mere imod gudelige sager end mod menneskelige, siden de mente, at denne talens pynt passede slet til deres tro. (Herefter en del tekster, til sidst en fra Arnob, der nævner, at der var dannede kristne, men at de havde vendt sig fra tom retorik til alvorfuld tale. Dette bør frikende de kristne) fra beskyldningen om barbarismer, sådan at forstå, at det på ingen måde tjener til undskyldning for sløset tale og dumme fejl hos nutidens dyrkere af musernes helligdomme (= Borchs studenter; det er jo et disputatsskrift). (Kirkefædrene havde et godt sprog, til gengæld gjorde hedningene fejl, jvf. en del indskrifter fra Villa Giustiniani o.a.).

Borch var ikke taget af sted for at lære filologi, men for at lære medicin og kemi. Alligevel samlede han sammen, hvad der faldt for, og brugte det til at videreudvikle de planer, han allerede havde. Nye planer fik han også, sikkert til sin Rombeskrivelse, sandsynligvis til sin udtalehåndbog for ikke-faglatinere. Nye indfaldsvinkler til filologien fik han sikkert ikke: både før og efter rejsen lå hans indsats i leksikografi og prosodi. På de punkter kunne man på Borchs facon være pionér, og når det 18. og 19. århundredes filologi kunne arbejde med så stort udbytte, skyldes det iagttagelser som Borchs og diskussioner af den art, han havde med ligesindede. Selv blandt feltfilologer som Gronovius og Menagius lod han sig ikke lokke til at gå dybere i kilderne til sine tekster; kun hans egentlige interesse, medicinen, fik ham for en kort tid til at give sig af med håndskrifter.

Som lærer havde han sat sig opgaven at opbygge det latinske sprog til dets klassiske fylde, og han har ment, at arbejder af hans egen type ville gøre denne form for latin brugbar, i hvert fald inden for den retorisk-logiske skolastik, han hørte hjemme i. Fagsprog lå uden for hans embedspligt; han ignorerede stort set behovene hos de specialfag, der på hans tid tog til i vækst og skulle ende med at sprænge rammerne for den latinske kultur.